

Εθνικές και διεθνείς πτυχές της αυτοδιάθεσης...

1. Η επίμονη αδιαφορία για το εθνικό ζήτημα

Ένα από τα μεγαλύτερα εμπόδια στην ανάπτυξη του τόσο αναγκαίου μαζικού ριζοσπαστικού κινήματος του μέλλοντος είναι το ότι η σοσιαλιστική ιδεολογία αδιαφορεί μονίμως για το εθνικό ζήτημα.

Οι λόγοι γι' αυτή την αδιαφορία προέκυψαν τόσο από κάποιες ενδεχόμενα απρόβλεπτες, αλλά και ιστορικής σημασίας, αποφάσεις, όσο και από την περίπλοκη θεωρητική κληρονομιά του παρελθόντος. Εξάλλου, με δεδομένη τη φύση των εμπλεκόμενων θεμάτων, ιστορικές αποφάσεις και θεωρητική κληρονομιά είναι, προφανώς, αλληλένδετες. Όσον αφορά στις πρακτικές/ιστορικές αποφάσεις, πρέπει να θυμόμαστε πρώτα από όλα ότι ο σχηματισμός των σύγχρονων κρατών ολοκληρώθηκε κάτω από την ταξική ηγεσία της μπουρζουαζίας. Αυτή η εξέλιξη πραγματοποιήθηκε σύμφωνα με τις κοινωνικο-οικονομικές επιταγές, τις εγγενείς στην πορεία της επεκτεινόμενης ποικιλομορφίας των κεφαλαίων, μιας πορείας που ξεκινάει από τον αρχικά πολύ περιορισμένο δικό τους τοπικό περίγυρο και προχωρεί προς όλο και μεγαλύτερο εδαφικό έλεγχο, σε όλο και πιο έντονες συγκρούσεις μεταξύ τους. Συγκρούσεις που κατέληξαν σε δυο καταστροφικούς πολέμους στον εικοστό αιώνα και στην πιθανή προοπτική της εκμηδένισης της ανθρωπότητας στην εποχή μας.

Ένας μεγάλος φιλόσοφος της πεφωτισμένης αστικής τάξης, ο Εμμάνουελ Καντ (Emmanuel Kant), σε ένα πολύ αρχικό στάδιο της εξέλιξης του συστήματος, αντιλήφθηκε τον τεράστιο κίνδυνο που εγκυμονούν τέτοιες συγκρούσεις και βίαιες αντιπαράθεσεις. Πρόβαλε σαν αξίωμα την ιδανική λύση μιας επερχόμενης «διαρκούς ειρήνης» μεταξύ των ανταγωνιστών, στο πλαίσιο μιας παγκοσμίως επωφελούς «κοσμοπολίτικης τάξης» και της δικής της «Ένωσης (Λίγκας) των Εθνών».

* Ο Istvan Mészáros είναι Ομότιμος Καθηγητής Φιλοσοφίας και Πολιτικής Θεωρίας του Πανεπιστημίου του Σάσεξ, του Ηνωμένου Βασιλείου. Στα πολυάριθμα βιβλία του περιλαμβάνονται οι τρεις τόμοι του έργου του *Beyond Capital* (Πέρα από το Κεφάλαιο), το βιβλίο *Socialism or Barbarism: From the "American Century" to the Crossroads* (Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα: από τον «Αμερικανικό Αιώνα» στα Σταυροδρόμια των κρίσιμων αποφάσεων), και το βιβλίο *Marx's Theory of Alienation* (η Θεωρία του Μαρξ περί Αλλοτρίωσης).

Ωστόσο, η λύση, που αυτή η μεγάλη φυσιογνωμία του γερμανικού Διαφωτισμού θεωρούσε με επιμονή σαν απαραίτητη προϋπόθεση, ήταν μια ευγενής πλάνη: μια καθαρή περίπτωση του «δέον γενέσθαι». Γιατί ο Kant υπέθετε αυθαίρετα ότι η «διαρκής ειρήνη» του θα επικρατούσε αναπόφευκτα, χάρη στο «εμπορικό πνεύμα» – μια έννοια που υιοθέτησε από το έργο του Άνταμ Σμιθ «Wealth of Nations» («Ο Πλούτος των Εθνών»). Στην πραγματικότητα, όμως, η άκρως καταστροφική πάλη για την οικονομική και πολιτική κυριαρχία, μια πάλη που γεννάει μονοπωλία και είναι γέννημα-θρέμμα του εξιδανικευμένου «εμπορικού πνεύματος» – αυτή ακριβώς ήταν που οδήγησε αναπόφευκτα στον όλεθρο του ιμπεριαλισμού.

Σε ένα πιο προχωρημένο στάδιο του καπιταλισμού, όταν το αστικό καθεστώς είχε σταθεροποιηθεί στην Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική και συγχρόνως επέκτεινε τις δραστηριότητές του, επιδιώκοντας την υποταγή του υπόλοιπου κόσμου στις εξαπλούμενες αυτοκρατορίες των κυρίαρχων εθνών, ο Hegel πρόσφερε μια ασύγκριτα ρεαλιστικότερη αντίληψη της εξελικτικής πορείας από ό,τι ο Kant, μια αντίληψη πλήρως εναρμονισμένη με την κατεστραμμένη από τον πόλεμο εποχή του. Η φιλοσοφική αιτιολόγηση, όμως, που έδωσε ο Hegel για τον ανταγωνισμό που επικρατούσε και που προοδευτικά γινόταν εντονότερος, δεν ωραιοποιούσε λιγότερο την κατάσταση από ό,τι η λύση-«ευσεβής πόθος» που έθεσε αξιωματικά ο προκατόχος του φιλόσοφος. Γιατί ο Χέγκελ (Hegel) δεν είχε καμιά θεωρητική δυσκολία, κανένα ηθικό δισταγμό, ως προς την αποδοχή ή μη της πλήρους κυριαρχίας των «ιστορικών εθνών του κόσμου» πάνω στα μικρότερα έθνη κι ούτε στην πραγματικότητα τον απασχολούσε το βάσιμο (ή το, τελικά, αυτοκαταστροφικά αβάσιμο) της ατέρμονης διαδοχής των μελλοντικών πολέμων, με τον όλο και πιο καταστρεπτικό σύγχρονο εξοπλισμό, «που έφερε η ανθρώπινη επινόηση και η οικουμενική αποδοχή»¹. Άλλωστε, ο Χέγκελ θεωρούσε τους πολέμους και απαραίτητους και ηθικά θεμιτούς². Όλα αυτά θα μπορούσαν να υπαχθούν εύκολα στην ευγενή ιδέα του αυτοπραγματούμενου «παγκόσμιου πνεύματος», και θα μπορούσαν, έτσι, να αρθούν και όλα τα θεωρητικά εμπόδια, που προκύπτουν από την κατηγορηματική θέσπιση της θέσης ότι «το έθνος κράτος, στην ουσία της λογικής του και στην άμεση πραγματικότητα του, είναι νυν και, ως εκ τούτου, είναι η απόλυτη δύναμη στη γη»³.

Το σύστημα των διακρατικών σχέσεων, που θεσπίστηκαν κάτω από τις διευρυνόμενες επιταγές του κεφαλαίου, δεν μπορούσε παρά να είναι αθεράπευτα άδικο. Έπρεπε να επιβάλλει και συνεχώς να ενισχύει την ιδιαίτερα προνομιούχο θέση μιας χούφτας εθνών, που μέσα από τον ιμπεριαλισμό είχαν πετύχει την ισορροπία τους, και συγχρόνως έπρεπε να επιβάλλει, με όλα τα διαθέσιμα μέσα, συμπεριλαμβανομένων και των βιαιότερων μέσων, που έχουν «μεθοδικά επινοηθεί», μια διάθρωση που θα έχει όλα τα άλλα έθνη σε δυσχερή κατάσταση υποτέλειας. Αυτός ο τρόπος έκφρασης της διεθνούς τάξης επικράτησε όχι μόνο ενάντια στα μικρότερα έθνη, αλλά ακόμα και ενάντια σε χώρες που είχαν ασύγκριτα μεγαλύτε-

ρους πληθυσμούς από ό,τι οι ξένοι καταπιεστές τους, όπως, παραδείγματος χάριν, η Ινδία κάτω από τη Βρετανική Αυτοκρατορία.

Όσον αφορά στα αποικιοκρατούμενα έθνη, οι όροι οικονομικής και πολιτικής εξάρτησής τους επιβλήθηκαν άσπλαχνα από τις κυρίαρχες ιμπεριαλιστικές δυνάμεις, χάρη και στην δουλική συνεργασία και συνενοχή της ντόπιας άρχουσας τάξης. Είναι, επομένως, χαρακτηριστικό το ότι οι «μετααποικιακές» αλλαγές δεν είχαν κανενός είδους δυσκολία να αναπαράγουν, σε όλες τις ουσιώδεις σχέσεις, τους προγενέστερους τρόπους κυριαρχίας, έστω και με κάποιες τυπικές, κατά κάποιον τρόπο, αλλαγές, διαιωνίζοντας έτσι το από παλιά καθιερωμένο σύστημα της δομικής κυριαρχίας και εξάρτησης, σε μια μακρά πορεία από το απώτερο παρελθόν έως τις μέρες μας. Όπως επισήμανε ο σημαντικότερος Φιλιππινέζος ιστορικός και πολιτικός διανοητής, ο Renato Constantino, για την εμπειρία της χώρας του: «Όταν οι αμερικανικές δυνάμεις εισέβαλαν στη νεαρή Δημοκρατία μας, οι απερίγραπτες αγριότητες διαπράχθηκαν με στόχο να καταστείλουν την άγρια αντίσταση των προγόνων μας. Από μία άποψη, ήταν ευκολότερο να πολεμήσει κανείς τον εχθρό εκείνη την εποχή, επειδή ήταν μια σαφής παρουσία, με ένα ορατό, σκληρό και κακόβουλο πρόσωπο... Η επίσημη ανύψωση της φιλιππινέζικης σημαίας το 1946, στην πραγματικότητα, δεν άλλαξε την κατάσταση. Την εποχή της άμεσης αποικιοκρατίας διαδέχθηκε αμέσως η περίοδος του νεο-αποικιακού ελέγχου, όταν ο Βορράς, μέσω της ιδεολογίας της φιλελευθεροποίησης του εμπορίου, συνέχισε να κατέχει (όπως και τώρα ακόμα) τους μοχλούς της δύναμης»⁴.

Να γιατί ο Constantino –αναπολώντας τον ισχυρισμό του Λένιν για ένα νόμιμο εθνικισμό αυτοάμυνας των καταπιεσμένων εθνών⁵– τόνισε σε μια συνέντευξη, που δόθηκε στη *Le Monde* ότι «ο εθνικισμός παραμένει σήμερα μια επιταγή για τους λαούς του Νότου. Αποτελεί προστασία, δεδομένου ότι επιτρέπει τη διεκδίκηση των κυριαρχικών δικαιωμάτων του έθνους και αποτελεί ένα πλαίσιο για την υπεράσπισή του ενάντια στις πρακτικές του Βορρά, που στοχεύουν στη δική τους κυριαρχία. Εθνικισμός δεν σημαίνει εσωστρέφεια: ο εθνικισμός οφείλει να είναι ανοικτός. Αλλά κάτι τέτοιο προϋποθέτει απαραίτητα μια νέα παγκόσμια τάξη που –σε αντίθεση με αυτό που βλέπουμε σήμερα– δε θα συνίσταται στην ηγεμονία μιας υπερδύναμης και των συμμάχων της, χωρίς σεβασμό για τα νεαρά έθνη»⁶.

Μόνο ένα υπερβρατικό θαύμα θα μπορούσε να κάνει τις καπιταλιστικές διακρατικές σχέσεις δομικής κυριαρχίας, υποταγής και υποτέλειας σημαντικά διαφορετικές από ό,τι κατέληξαν να είναι στις μέρες μας, μέσα από την ιστορική εξέλιξη. Όσο για το κεφάλαιο, ως ρυθμιστική δύναμη της οικονομικής και κοινωνικής διαδικασίας αναπαραγωγής, δεν μπορεί παρά να είναι αυστηρά ιεραρχικό και αυταρχικό στις εσώτερες αποφάσεις του, ακόμη και στις πιο προνομιούχες ιμπεριαλιστικές χώρες. Πώς θα μπορούσε, επομένως, ένα κοινωνικό –και πολιτικό– σύστημα που χαρακτηρίζεται από την κεφαλαιοκρατική ποικιλομορφία του, από τον «αυ-

ταρχισμό του εργοστασίου και την τυραννία της αγοράς» (Marx), να είναι δίκαιο σε διεθνές επίπεδο; Η απόλυτη ανάγκη του κεφαλαίου να εξουσιάζει στη χώρα του το δικό του εργατικό δυναμικό μπορεί, κάλλιστα, να είναι συμβατή με τη χορήγηση –με σκοπό την σοβινιστική παραπλάνηση του– κάποιων περιορισμένων προνομίων στο δικό του γηγενή, οικονομικά ενεργό πληθυσμό. Τα υπερβολικά περιθώρια του εκμεταλλευτικού πλεονεκτήματος, που προέρχεται από την ιμπεριαλιστική κυριαρχία, δίνουν τη δυνατότητα για τέτοια προνόμια. Τέτοιες πρακτικές, όμως, δεν εισάγουν, ούτε στο ελάχιστο, σχέσεις ισότητας κεφαλαίου/εργασίας στην προνομιούχο ιμπεριαλιστική χώρα, στην οποία το κεφάλαιο διατηρεί πλήρως, και πρέπει πάντα να διατηρεί, την ισχύ της λήψης απόφασης σε όλα τα ουσιαστικά ζητήματα». Παρά τις τέτοιου είδους αποφάσεις, που αφορούν καθαρά εσωτερικές δομές, θα ήταν παράλογο να υποθέσουμε ότι και οι διακρατικές σχέσεις του συστήματος θα μπορούσαν να μην είναι εντελώς άδικες/«ανήθικες». Γιατί αυτό θα ισοδυναμούσε με το να προσποιούμαστε ότι κάτι, που από την ίδια του τη φύση είναι βαθειά άδικο και «ανήθικο», παράγει την γνήσια ισότητα, μέσα σε συνθήκες περαιτέρω επιδείνωσης της εξαναγκαστικά επιβαλλόμενης ξένης κυριαρχίας.

Ως εκ τούτου, η σοσιαλιστική απάντηση σε ένα τέτοιο σύστημα, δικαιολογημένα, θα έπρεπε να διατυπωθεί με όρους της πιο ριζοσπαστικής άρνησης, τονίζοντας την ανάγκη για μια ποιοτικά διαφορετική σχέση μεταξύ της μεγάλης ποικιλίας των εθνών, μεγάλων και μικρών, με βάση την αντικατάσταση των κυρίαρχων ανταγωνισμών από γνήσια διεθνή συνεργασία. Το θέμα, όμως, περιπλέχθηκε πάρα πολύ –και στην πραγματικότητα επηρέασε σοβαρά τον εικοστό αιώνα– από την τραγική συγκυρία ότι η πρώτη επιτυχής επανάσταση που πρόβαλε το σοσιαλιστικό μετασχηματισμό της κοινωνίας ξέσπασε στην τσαρική Ρωσία. Γιατί η χώρα αυτή έτυχε να είναι μια καταπιεστική αυτοκρατορία με πολυεθνική σύνθεση, γεγονός που συνέβαλε σημαντικά στο να χαρακτηρίσει ο Λένιν τη Ρωσία ως «τον πιο αδύνατο κρίκο της αλυσίδας του ιμπεριαλισμού» και, ως εκ τούτου, να θεωρήσει ότι διαθέτει ένα θετικό προσόν για το πιθανό ξέσπασμα της επανάστασης. Μια αξιολόγηση στην οποία ο Λένιν έχει αποδειχθεί εντελώς σωστός. Η άλλη όψη, όμως, του ίδιου νομίσματος ήταν ότι τόσο η σοβαρή κοινωνικοοικονομική καθυστέρηση, όσο και η φοβερή κληρονομιά της καταπιεστικής πολυεθνικής αυτοκρατορίας παρουσίαζαν τεράστια προβλήματα για το μέλλον.

Η αποτυχημένη προσπάθεια να αντιμετωπισθούν κατάλληλα οι εν δυνάμει εκρηκτικές αντιφάσεις της εθνικής αδικίας μετά το θάνατο του Λένιν κουβαλούσε μαζί της καταστρεπτικές συνέπειες για το μέλλον, καταλήγοντας τελικά στην αποσύνθεση της Σοβιετικής Ένωσης. Η αντίθεση ανάμεσα στις προσεγγίσεις σε αυτά τα προβλήματα, αφ' ενός του Λένιν και αφετέρου του Στάλιν, ήταν η μέγιστη δυνατή. Ο Λένιν υποστήριζε πάντα το δικαίωμα των διάφορων εθνικών μειονοτήτων στην πλήρη αυτονομία, «έως και την απόσχιση», ενώ ο Στάλιν τις υποβίβασε σε

τίποτα περισσότερο από «παραμεθόριες περιοχές», που θα έπρεπε να κρατηθούν, όποιο κι αν ήταν το τίμημα, αυστηρά υποταγμένες στα συμφέροντα της Ρωσίας. Γι' αυτό ο Λένιν τον επέκρινε με σαφείς αποδοκιμασίες, επιμένοντας ότι, εάν οι απόψεις που υποστηρίχτηκαν από το Στάλιν, επικρατήσουν, σε αυτή την περίπτωση «η ελευθερία της απόσχισης από την ένωση, την οποία βρίσκουμε σαν δικαιολογία για τη δικαίωση μας, θα είναι μόνο ένα κουρελόχαρτο, κνίκανο να υπερασπίσει τους μη-Ρώσους από τις βίαιες επιθέσεις του "ακραιφνούς" Ρώσου, του Μεγαλοϊδεάτη-Ρώσου σωβινιστή»⁷. Ο Λένιν υπογράμμισε τη βαρύτητα της ζημιάς που προκλήθηκε από τις πολιτικές που ακολουθήθηκαν και κατονόμασε σαφώς τους ενόχους: «Η πολιτική ευθύνη για όλη αυτή την αληθινά μεγαλοϊδεατική ρωσική εθνικιστική εκστρατεία πρέπει, φυσικά, να αποδοθεί στους Στάλιν και Dzerzhinsky»⁸.

Ο Λένιν δεν έπαψε ποτέ να υπογραμμίζει τη σημασία της πλήρους, όχι μόνο επίσημης και τυπικής, αλλά και ουσιαστικής ισότητας όλων των εθνικών ομάδων. Τόνισε, επανειλημμένα, όχι μόνο τη σοβαρότητα των παραβιάσεων της προλεταριακής διεθνούς αλληλεγγύης στην εποχή του, αλλά και συνέχισε να επαναλαμβάνει τη μαρξιστική θέση για την ανάγκη να καταστεί "η ισότητα άνιση" υπέρ εκείνων που αδικούνται και καταπιέζονται:

«Ο Γεωργιανός [Στάλιν] που αδιαφορεί γι' αυτή την πτυχή του θέματος ή που εκτοξεύει απρόσεκτα κατηγορίες περί "εθνικιστικού σοσιαλισμού" (ενώ ο ίδιος είναι στην πραγματικότητα βέρος "εθνικοσοσιαλιστής", και επιπλέον μεγαλοϊδεάτης-Ρώσος ψευτοπαλληκαράς), παραβιάζει, ουσιαστικά, τα συμφέροντα της προλεταριακής αλληλεγγύης, γιατί τίποτα δεν παρακωλύει την ανάπτυξη και την ενίσχυση της προλεταριακής αλληλεγγύης τόσο, όσο η εθνική αδικία [...], ο διεθνισμός από την πλευρά των καταπιεστών ή των "μεγάλων" εθνών, όπως αποκαλούνται (αν και μεγάλα είναι μόνο στη βία τους, μεγάλα μόνο σαν ψευτοπαλληκαράδες), πρέπει να συνίσταται όχι μόνο στην τήρηση της επίσημης ισότητας των εθνών, αλλά ακόμη και σε μια «ανισότητα» του έθνους καταπιεστή, του μεγάλου έθνους, μια «ανισότητα» που χρειάζεται για να επανορθώσει την ανισότητα που επικρατεί στη σημερινή πρακτική. Όποιος δεν το καταλαβαίνει αυτό δεν έχει πιάσει το πραγματικό νόημα της προλεταριακής στάσης απέναντι στο εθνικό ζήτημα»⁹.

Δεν νομίζω ότι θα εκπλαγεί κάποιος, όταν μάθει, διαβάζοντας αυτές τις γραμμές, ότι αυτό το έντονα επικριτικό έγγραφο του Λένιν, που γράφτηκε το Δεκέμβριο του 1922, όταν ο Λένιν ήταν σοβαρά άρρωστος, καταχωνιάστηκε από το Στάλιν και δημοσιεύθηκε μόνο μετά από τη μυστική ομιλία του Χρουστσόφ (Khrushchev), το 1956.

Μετά το θάνατο του Λένιν, που επήλθε τον Ιανουάριο του 1924, σαν συνέπεια της μακρόχρονης αρρώστιας, που τον είχε αχρηστέψει, όλες οι εισηγήσεις του, σχετικά με το εθνικό ζήτημα, ακυρώθηκαν και μπήκε σε πλήρη εφαρμογή η "Μεγάλη-

Ρωσική” πολιτική του Στάλιν (ο οποίος αντιμετώπιζε τις άλλες εθνότητες σαν υποτελείς “παραμεθόριες περιοχές”, αδικώντας τις κατάφορα), η οποία συνέβαλε τα μέγιστα στην παρεμπόδιση της ανάπτυξης, που χαρακτήρισε στη συνέχεια τη σοβιετική κοινωνία. Τα υποβόσκοντα προβλήματα δεν επιλύθηκαν ούτε στις μετά το Στάλιν αλλαγές, παρά τη σπουδαιότητα που αποδόθηκε το 1956 στη δημοσίευση των καταδικαστικών σχολίων του Λένιν. Διότι ο ίδιος ο Χρουστσόφ (Khrushchev), αφού προηγουμένως, στις αρχές του 1956, είχε επικρίνει δριμύτατα τον Στάλιν, το φθινόπωρο του ίδιου έτους, επανήλθε στις μεθόδους εκείνου, καταστέλλοντας την Ουγγρική λαϊκή εξέγερση του Οκτωβρίου, με την ισχύ των όπλων.

Αργότερα, το «δόγμα Μπρέζνιεφ (Brezhnev)» προσπάθησε να νομιμοποιήσει απερίφραστα και σε μόνιμη βάση την ίδια αστήρικτη πολιτική του υποβιβασμού των κατεχόμενων ανατολικοευρωπαϊκών χωρών, σε καθεστώς παραμεθόριων περιοχών του σοβιετικού «υπαρκτού σοσιαλισμού της εποχής εκείνης». Επιπλέον, ακόμη και η προσέγγιση του Γκορμπατσόφ (Gorbachev) και των οπαδών του χαρακτηρίστηκε από την ίδια αίσθηση μεροληπτικής αναλήθειας, όπως και στις μετα-Λένιν θεωρητικοποιήσεις και πρακτικές, όπως προσπάθησα να τονίσω πολύ πριν την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης¹⁰. Όλοι τους διατήρησαν τη μυθιστοριογραφία του «Σοβιετικού έθνους», με τη δήθεν «ενοποιημένη αυτογνωσία του», αγνοώντας, αφελώς ή επιπόλαια, τα εκρηκτικά προβλήματα της ρωσικής κυριαρχίας του «ενοποιημένου σοβιετικού έθνους», παρά τα σαφή σημάδια μιας συσσωρευόμενης θύελλας, που πολύ σύντομα οδήγησε στην αποσύνθεση της, κάθε άλλο παρά ενοποιημένης, Σοβιετικής Ένωσης. Συγχρόνως, προσπάθησαν να δικαιολογήσουν το γιατί υποβίβασαν τις διάφορες εθνικές κοινότητες, συμπεριλαμβανομένων των κοινοτήτων της Βαλτικής, της Λευκορωσικής και της Ουκρανικής, σε καθεστώς “εθνοτικών ομάδων”.

Η συνολική αναλήθεια αυτής της προσέγγισης δεν θα μπορούσε να έχει πιο γραφικά συμπεριληφθεί σε κείμενο, από ό,τι στα λόγια ενός από τους πιο στενούς συνεργάτες του Γκορμπατσόφ (Gorbachev), του Julian Bromlei, που είχε το επίσημο χρίσμα του προϊστάμενου στον τομέα:

«Ο Σοβιετικός λαός είναι ένα φυσικό φαινόμενο, που διαφέρει από παρόμοιες κοινωνίες, κυρίως ως προς τις σοσιαλιστικές παραμέτρους του και τις αντίστοιχες πνευματικές αξίες του. Σαφώς, πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι το Σοβιετικό έθνος αποτελείται από ποικίλες εθνοτικές ομάδες»¹¹.

Κάτω από τη διακυβέρνηση του Στάλιν, θα μπορούσε να επιβληθεί η αποδοχή μιας τέτοιας αχαλίνωτης αναλήθειας, με τη βοήθεια αυταρχικών κατασταλτικών μέτρων, που φτάνουν ακόμη και μέχρι την εκτόπιση ολόκληρων εθνικών μειονοτήτων. Από τη στιγμή, όμως, που εκείνος ο δρόμος χρειάστηκε να εγκαταλειφθεί, τίποτα δεν θα μπορούσε να συμβάλει στη επικράτηση της φοβερής κληρονομιάς της κατα-

πιστικής πολυεθνικής τσαρικής αυτοκρατορίας και της διαδόχης της διατήρησης των ενεργών αντιθέσεων εκείνης. Ήταν, επομένως, μόνο θέμα χρόνου το πότε και με ποια ιδιαίτερη μορφή θα επερχόταν η αποσύνθεση του μετεπαναστατικού Σοβιετικού κράτους, κάτω από το δυσβάστακτο βάρος των πολλαπλών αντιθέσεών του.

2. Η Κρίση στο Δυτικό σοσιαλιστικό κίνημα

Αναμφίβολα, η επίμονη αδιαφορία για το εθνικό ζήτημα δεν περιοριζόταν στις αντιξοότητες της σοβιετικής αποτυχίας να αντιμετωπίσει τα διλήμματά της, έστω κι αν οι άμεσες συνέπειες μιας τέτοιας αποτυχίας εισχωρούσαν βαθειά στο διεθνές σοσιαλιστικό κίνημα, δεδομένου ότι, για πολλές δεκαετίες, μεταξύ των κομμάτων της Τρίτης Διεθνούς, ήταν υποχρεωτική η υιοθέτηση μιας πλήρως μη κριτικής στάσης απέναντι στο “σοβιετικό μοντέλο”, φέρνοντας μαζί της θεωρητική σύγχυση και στρατηγικό αποπροσανατολισμό. Χαρακτηριστικά, ο Σταλινικός ηγέτης του Κόμματος στην Ουγγαρία, ο Mathias Rakosi, υιοθετώντας αυτή την άποψη, δήλωσε ότι «το κριτήριο σύμφωνα με το οποίο πρέπει να κρίνουμε σήμερα τον Ουγγρικό πατριωτισμό είναι η αγάπη μας για τη Σοβιετική Ένωση». Ο καθένας μπορεί να φανταστεί την αντίδραση που δημιουργήθηκε από τέτοιες παρατηρήσεις.

Εντούτοις, η τάση του Δυτικοευρωπαϊκού σοσιαλιστικού κινήματος να κινείται στην κατεύθυνση μιας τυφλής συμμαχίας, όσον αφορά στο εθνικό ζήτημα και το στενά συνδεδεμένο με αυτό ζήτημα του διεθνισμού, εμφανίστηκε πολύ πριν από τη Ρωσική Οκτωβριανή Επανάσταση. Στην πραγματικότητα, 42 χρόνια νωρίτερα, κατά την διάρκεια της συζήτησης του Προγράμματος της Gotha στη Γερμανία, ο Engels παραπονέθηκε πικρά για το ότι στο έγγραφο, που προετοίμαζε την ενοποίηση, «η αρχή ότι το εργατικό κίνημα είναι ένα διεθνές κίνημα, στην ουσία αποκηρύσσόταν πλήρως»¹². Χωρίς την υιοθέτηση μιας συνεπούς και, στην πραγματικότητα, πλήρως βιώσιμης διεθνούς θέσης, η αναγκαία ριζοσπαστική άρνηση από μια σοσιαλιστική προοπτική του υπάρχοντος καπιταλιστικού καθεστώτος ήταν αδιανόητη. Εντούτοις, ο ομορτωριστικός ελιγμός, ο οποίος στοχεύει στην εξασφάλιση της ενοποίησης των πολιτικών δυνάμεων, που περιλαμβάνονται στην έγκριση του Προγράμματος της Gotha, κουβαλούσε μαζί του σοβαρές εθνικιστικές παραχωρήσεις, για τις οποίες θα καταβαλλόταν στο μέλλον ένα πολύ υψηλό τίμημα. Η συνολική συνθηκολόγηση της Γερμανικής Σοσιαλδημοκρατίας με τις δυνάμεις του επιθετικού αστικού σοβινισμού, με το ξέσπασμα του Πρώτου Παγκόσμιου Πολέμου, δεν ήταν παρά το λογικό αποκορύφωμα εκείνης της επικίνδυνης στροφής στη Γερμανική πολιτική ανάπτυξη, που σφράγισε με αυτόν τον τρόπο και την τύχη της ίδιας της Δεύτερης Διεθνούς.

Είναι σημαντικό να θυμηθούμε εδώ ότι καμία από τις τέσσερις Διεθνείς, που ιδρύθηκαν με την προσδοκία να κάνουν τη δύναμη της διεθνούς αλληλεγγύης να

επικρατήσει ενάντια στην ιεραρχική δομική κυριαρχία του κεφαλαίου πάνω στην εργασία, δεν κατάφερε να πραγματοποιήσει την ελπίδα με την οποία όλες συνδέθηκαν. Η Πρώτη Διεθνής απέτυχε παταγωδώς όσο ακόμα ζούσε ο Marx, ως αποτέλεσμα του εκτροχιασμού του εργατικού κινήματος ως διεθνούς κινήματος προς τα τέλη του 1870, γεγονός που, όπως είδαμε πριν, επέκρινε με οξύτητα ο Engels.

Η Δεύτερη Διεθνής μετέφερε ήδη μέσα της τους σπόρους αυτής της αντίθεσης και τους μετέτρεψε σε φυτά, που αν και αρχικά ήταν μικρά, μεγάλωναν ανηλεώς και το μόνο που περίμεναν, πριν να συνταχθούν τα μέλη της Διεθνούς με τα αντίπαλα αντιμαχόμενα κόμματα, δυσφημίζοντας με αυτόν τον τρόπο αναπόφευκτα ολόκληρη την οργάνωση, ήταν η ιστορική ευκαιρία – ευκαιρία που δόθηκε από τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Αυτή η άσχημα δυσφημισμένη «Διεθνής των Εργατών», της οποίας τα ιδρυτικά εθνικά μέλη, σε όλη τη διάρκεια του πολέμου, συνέχιζαν να αυτοπροσδιορίζονται μέσα από τη δική τους αστική τάξη, παύοντας με αυτόν τον τρόπο να έχουν οποιαδήποτε σχέση με τις ζωτικές σημασίες απαιτήσεις του σοσιαλιστικού διεθνισμού, επανιδρύθηκε αργότερα σαν ένα όργανο του κοινωνικοοικονομικού συμβιβασμού και της θεσμοποιημένης άρνησης της πάλης των τάξεων. Η ευθυκρισία της Ρόζας Λούξεμπουργκ συνόψισε με μεγάλη σαφήνεια το νόημα αυτών των εξελίξεων τονίζοντας ότι “αντικρούοντας την ύπαρξη της πάλης των τάξεων, η Σοσιαλιστική Δημοκρατία έχει αρνηθεί την ίδια την βάση της ύπαρξής της”¹³. Επομένως, δεν ήταν παρά μόνο θέμα χρόνου πριν τα Σοσιαλδημοκρατικά κόμματα σε όλο τον κόσμο να συνεχίσουν να υιοθετούν μια στάση ανοιχτής υπεράσπισης της καθεστηκυίας τάξης.

Κατά συνέπεια, η στρατηγική του θετικού διεθνισμού σημαίνει αντικατάσταση της απολύτως άδικης –και απόλυτα αντιφατικής– δομικής αρχής των αναπαραγωγικών «μικρόκοσμων» του κεφαλαίου από μια πλήρως συνεταιριστική εναλλακτική λύση.

Ενάντια στο κλίμα της ατιμωτικής αποτυχίας της Δεύτερης Διεθνούς ιδρύθηκε η Τρίτη Διεθνής, στη συγκεχυμένη περίοδο μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση. Εξάλλου, και αυτή η οργάνωση απέτυχε να εκπληρώσει το ρόλο της ανάπτυξης του γνήσιου σοσιαλιστικού διεθνισμού, σαν αποτέλεσμα της σταδιακής επιβολής των αυταρχικών πολιτικών του Στάλιν, που εξέτασαν τα διεθνή θέματα, συμπεριλαμβανομένης και της σχέσης με τα κόμματα της ίδιας της Τρίτης Διεθνούς, σε αυστηρή εξάρτηση από τα σοβιετικά κρατικά συμφέροντα. Η διάλυσή της ως Κομμουνιστικής Διεθνούς (Comintern) και η μεταμόρφωσή της στην Cominform –δηλαδή σε ένα διεθνή οργανισμό πληροφοριών– δεν έλυσε κανένα πρόβλημα. Διότι ακόμη και η Cominform ήταν μονόδρομος. Κι αυτό επειδή, οποιαδήποτε κριτική του Σοβιετικού συστήματος παρέμεινε ένα απόλυτο ταμπού όσο ζούσε ο Στάλιν. Και μετά το θά-

νατό του πάλι, η αυστηρή κριτική του Χρουστσόφ (Khroushchev), της "προσωπολατρίας" του Στάλιν και των αρνητικών συνεπειών της απέτυχε να αντιμετωπίσει τα θεμελιώδη ζητήματα της Σοβιετικού τύπου κοινωνίας ως τρόπου κοινωνικής αναπαραγωγής, παρά τα συμπτώματα των κατά καιρούς οξυμμένων κρίσεων της.

Την εποχή που αναγνωρίστηκε η σοβαρότητα της ίδιας της κρίσης, την εποχή της "glasnost και της perestroika", του Γκορμπατσόφ (Gorbachev), η προσέγγιση των προβλεπόμενων πιθανών διορθωτικών προσπαθειών έγινε με έναν τρόπο που ήταν αδιάρρηκτα δεμένος με την έναρξη της πορείας προς την παλινόρθωση της κεφαλαιοκρατίας. Όσον αφορά στην Τέταρτη Διεθνή, που ιδρύθηκε από τον Troitsky, ο οποίος σύντομα δολοφονήθηκε με διαταγή του Στάλιν, δεν θα μπορούσε ποτέ να φτάσει σε καθεστώς ενός διεθνούς οργανισμού με μαζική επιρροή, παρά τις προθέσεις του ιδρυτή της. Επιπλέον, εάν η προβλεπόμενη στρατηγική διορατικότητα δεν μπορεί «να συναρπάσει τις μάζες», όπως έλεγε ο Μαχ, σ' αυτήν την περίπτωση, η προσπάθεια να αναπτυχθούν ο απαιτούμενος σοσιαλιστικός διεθνισμός και η κατάλληλη «κομμουνιστική μαζική συνείδηση» (Μαχ και πάλι) δεν μπορεί να ολοκληρωθεί.

Λαμβάνοντας υπόψη αυτό το ανεκπλήρωτο ιστορικό των προσπαθειών της Εργασίας να δημιουργήσει, στις διεθνείς συγκρούσεις της με το κεφάλαιο, ένα ικανοποιητικό οργανωτικό πλαίσιο για τα ζωτικής σημασίας συμφέροντά της, σαν ηγεμονική εναλλακτική λύση απέναντι στο κεφάλαιο, δεν μπορούμε να αδιαφορήσουμε για το δύσκολο ερώτημα του γιατί συνέβησαν όλα αυτά. Σε τελευταία ανάλυση, ο Μαχ, πριν πάρα πολλά χρόνια, ήδη στο μερίδιο που του αναλογεί στο έργο που έγραψαν με τον Ένγκελς *Η Γερμανική Ιδεολογία*, είχε χαρακτηρίσει τις καπιταλιστικές εξελίξεις ως εξής:

«Γενικά, η μεγάλη κλίμακας βιομηχανία δημιούργησε παντού τις ίδιες σχέσεις ανάμεσα στις τάξεις της κοινωνίας και κατέστρεψε έτσι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των διάφορων εθνών. Και ενώ η αστική τάξη κάθε έθνους εξακολουθούσε να διατηρεί χωριστά εθνικά συμφέροντα, η μεγάλη κλίμακας βιομηχανία δημιούργησε μια τάξη που σε όλα τα έθνη έχει τα ίδια συμφέροντα και για την οποία η εθνικότητα είναι ήδη νεκρή»¹⁴.

Εντούτοις, δώδεκα χρόνια αργότερα, χρειάστηκε να αναγνωρίσει ότι οι προοπτικές για μια σοσιαλιστική επανάσταση είχαν γίνει πολύ περίπλοκες από το γεγονός ότι στον κόσμο, στο σύνολό του, η ανάπτυξη της αστικής κοινωνίας ήταν ακόμα σε ανοδική πορεία¹⁵. Επιπλέον, οι περαιτέρω εξελίξεις έκαναν αυτά τα θέματα ακόμα πιο δύσκολα και απογοητευτικά. Η επιθετική ιμπεριαλιστική πορεία των κυρίαρχων κεφαλαιοκρατικών χωρών έγινε ορατή μόνο μετά από δεκαετίες –στην πλήρη έκτασή της πολύ μετά το θάνατο του Μαχ–, φέρνοντας μαζί της σοβαρές επιπτώσεις για την εργατική τάξη και την αναμενόμενη «ανάπτυξη της κομμουνιστικής μαζικής συνείδησης». Αυτό ήταν εντυπωσιακά προβεβλημένο δικαίωμα στην αρχή του πολέμου

όταν, όχι μόνο οι σοσιαλδημοκράτες ηγέτες τους, αλλά και αναρίθμητοι εργάτες, αντί να στρέψουν τα όπλα τους ενάντια στη δική τους κυρίαρχη τάξη, όπως οι επαναστάτες σοσιαλιστές σαν τον Λένιν και τη Ρόζα Λουξεμπούργκ θα ήθελαν να κάνει η εργατική τάξη, αντίθετα πλαισίωναν την εθνική τους αστική τάξη.

Το εθνικό ζήτημα προσέλαβε τη μορφή πόλωσης μεταξύ της χούφτας των κρατών-καταπιεστών και της συντριπτικής πλειοψηφίας των καταπιεζόμενων από τον ιμπεριαλισμό εθνών: μια πέρα για πέρα άνομη σχέση, στην οποία παρασύρθηκαν οι εργατικές τάξεις των ιμπεριαλιστικών χωρών. Κι αυτή η σχέση ούτε που περιορίστηκε στην άμεση στρατιωτική κυριαρχία. Σκοπός αυτής της κυριαρχίας —όποτε μπήκε στο παιχνίδι, είτε μέσω μερικών σημαντικών στρατιωτικών διαδικασιών είτε μέσω της άσκησης της «διπλωματίας των κανονιοφόρων»— ήταν να εξασφαλίσει, σε μόνιμη βάση, τη μέγιστη εφικτή εκμετάλλευση της εργασίας στις κατακτημένες χώρες, επιβάλλοντας έτσι τη χαρακτηριστική μέθοδο κοινωνικού μεταβολικού ελέγχου του κεφαλαίου, τελικά σε ολόκληρο τον κόσμο. Αυτός είναι και ο λόγος που, κατά τη διάρκεια της ανεξαρτητοποίησης των αποικιών, μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, ήταν σχεδόν εφικτό να εγκαταλειφθεί ο άμεσος στρατιωτικός/πολιτικός έλεγχος των προηγούμενων αυτοκρατοριών, χωρίς να αλλάξει η ουσία της καθιερωμένης σχέσης δομικής κυριαρχίας και υποτέλειας, όπως προσιδιάζει στο καπιταλιστικό σύστημα.

Σε ό,τι αφορά αυτό το θέμα, οι Ηνωμένες Πολιτείες ήταν στην πρωτοπορία. Όποτε αυτό ταίριαζε στο σχεδιασμό τους, άσκησαν άμεση στρατιωτική κυριαρχία σε κάποιες χώρες, επιμένοντας στην κοινωνική και οικονομική τους κυριαρχία πάνω στους πληθυσμούς που περιλάμβαναν οι χώρες αυτές, όπως για παράδειγμα στις Φιλιππίνες. Συγχρόνως, χωρίς απαραίτητα να επεμβαίνουν στρατιωτικά, εξασφάλισαν μαζική κυριαρχία στο σύνολο της Λατινικής Αμερικής, με τη μορφή της επιβολής δομικής εξάρτησης στις χώρες αυτής της ηπείρου. Αλλά, φυσικά, όποτε η διατήρηση της εκμεταλλευτικής κυριαρχίας τους τέθηκε υπό αμφισβήτηση, δεν δίστασαν να προσφύγουν και σε φανερές ή συγκαλυμμένες στρατιωτικές επεμβάσεις, ακόμα και σε χώρες που δεδηλωμένα ήταν του χεριού τους. Ένας από τους τρόπους με τους οποίους προτιμούσαν να επιβάλλουν το νόμο τους ήταν η στρατιωτική συντριβή εκ των έσω των εκλεγμένων κυβερνήσεων των χωρών αυτών και η καθιέρωση «φιλικών» προς τις ΗΠΑ δικτατοριών, δικαιολογώντας αυτού του είδους τις πράξεις τους, σε πολυάριθμες περιπτώσεις, με τον πιο κυνικό και υποκριτικό τρόπο, από τη στρατιωτική δικτατορία της Βραζιλίας ως τη Χιλή του Pinochet. Εντούτοις, για πολύ καιρό η κύρια στρατηγική των ΗΠΑ, για εξασφάλιση των εκμεταλλευτικών συμφερόντων τους, στην μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο περίοδο, ασκούνταν μέσω της οικονομικής κυριαρχίας, προσηλωμένη στην παραπλανητική απατηλή ιδεολογία «της δημοκρατίας και ελευθερίας». Αυτή η τακτική βρισκόταν σε πλήρη αρμονία με μια καθορισμένη φάση της ιστορικής

ανάπτυξης του κεφαλαίου, τότε που οι πολιτικοί/στρατιωτικοί δεσμοί των παλαιών αυτοκρατοριών αποδείχθηκαν μάλλον αναχρονιστικοί για την πραγματοποίηση των δυνατοτήτων της επέκτασης του κεφαλαίου, που εκείνη την εποχή ταίριαζε καλύτερα στις νέο-αποικιακές πρακτικές.

Οι ΗΠΑ, εν προκειμένω, βρίσκονταν σε μια σχεδόν ιδανική θέση, και ως το δυναμικότερο συστατικό του παγκόσμιου κεφαλαίου, στην πορεία του προς την παραγωγική επέκταση, και ως χώρα, που θα μπορούσε να υποστηρίξει ότι δεν έχει καμία ανάγκη για μια άμεση πολιτική/στρατιωτική κυριαρχία των αποικιών – αντίθετα από τις Βρετανικές και τις Γαλλικές Αυτοκρατορίες. Είναι, επομένως, ιδιαίτερα σημαντικό –και ως προς τις επιπτώσεις του στην επιβίωση της ανθρωπότητας το πιο επικίνδυνο– το ότι στην εποχή μας αυτή η “δημοκρατική” υπερδύναμη χρειάστηκε, σαν αντίδραση-απάντηση στη δομική κρίση του κεφαλαίου, να επανέλθει στην πιο σπάταλη και βάνυση μορφή στρατιωτικών επεμβάσεων και κατοχών, σε μια μάταιη προσπάθεια να επιλυθεί αυτή η κρίση, με το να επιβληθούν οι ΗΠΑ στον υπόλοιπο κόσμο σαν οι επί κεφαλής του παγκόσμιου ηγεμονικού ιμπεριαλισμού.

3. Πατριωτισμός και διεθνισμός

Κάτω από το φως αυτών των εξελίξεων, μπορούμε να δούμε ξεκάθαρα ότι η δυναμική της διεθνούς αλληλεγγύης, που προβλήθηκε ιδιαίτερα από το Μαγκ, σε σχέση με «μια τάξη που σε όλα τα έθνη έχει τα ίδια συμφέροντα και για την οποία η εθνικότητα είναι ήδη νεκρή», όχι μόνο δεν προσέγγισε την υλοποίησή της, αλλά στην πραγματικότητα υπέστη το ευρύτερο, μετά από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, πισωγύρισμα, μέσα από την επιτυχή αναδίπλωση του σύγχρονου ιμπεριαλισμού και του συνεπαγόμενου μετασχηματισμού του σε ένα σύστημα νεο-αποικιακής και νεο-ιμπεριαλιστικής δομικής εξάρτησης. Αυτή η νεότερη έκδοση του ιμπεριαλισμού ήταν (και παραμένει) για τις μεγάλες μάζες των εργαζόμενων μια μορφή κυριαρχίας όχι λιγότερο άνομης από την προκάτοχη κατάσταση. Συνεπώς, είναι αδιανόητο να υλοποιηθεί αληθινός διεθνισμός, χωρίς τη ριζοσπαστική χειραφέτηση των πολλών καταπιεσμένων εθνών, ειδικά στη Λατινική Αμερική, από τη συνεχή κυριαρχία που τους επιβάλλουν τα έθνη των καταπιεστών. Αυτή είναι σήμερα η έννοια του νόμιμου αμυντικού εθνικισμού, όπως τόνιζε από την αρχή ακόμη ο Λένιν. Ένας αμυντικός εθνικισμός, που πρέπει να συμπληρωθεί με τη θετική διάσταση του διεθνισμού προκειμένου να πετύχει.

Η διεθνής αλληλεγγύη είναι μια θετική δυναμική μόνο του δομικού ανταγωνισμού του κεφαλαίου. Βρίσκεται σε αρμονία με τον πατριωτισμό, που συνήθως, ακόμη και στους αριστερούς κύκλους, συγχέεται στις θεωρητικές συζητήσεις με το σοβινισμό των αστών. Αυτή η σύγχυση τυχαίνει να είναι, αρκετά συχνά, μια λίγο-

πολύ συνειδητή δικαιολογία για την άρνηση της ανάγκης να σπάσουν οι αλυσίδες της εκμεταλλευτικής δομικής εξάρτησης, από την οποία αναμφισβήτητα «επωφελούνται» ακόμη και οι εργαζόμενοι του «προηγμένου καπιταλισμού», αν και σε πολύ περιορισμένο βαθμό, σε σχέση με τους αντιπάλους της τάξης τους. Αλλά πατριωτισμός δεν σημαίνει να προσδιορίζει κάποιος τον εαυτό του αποκλειστικά και μόνο από τα νόμιμα εθνικά συμφέροντα της δικής του πατρίδας, όταν απειλείται από μια ξένη δύναμη, κι ούτε από τη δουλοπρεπή συμπεριφορά της άρχουσας τάξης της χώρας του, για την οποία ο Λένιν και η Λούξεμπουργκ πολύ σωστά υποστήριζαν τη στροφή των όπλων του πολέμου ενάντια στους εσωτερικούς ταξικούς εκμεταλλευτές. Πατριωτισμός σημαίνει, επίσης, και πλήρης αλληλεγγύη με το γνήσιο πατριωτισμό των καταπιεσμένων λαών.

Η προϋπόθεση για την πραγματοποίηση ενός τέτοιου πατριωτισμού δεν είναι απλά μια αλλαγή στις επικρατούσες διακρατικές σχέσεις, που θα αντιμετωπίζει με αυτόν τον τρόπο, ως ένα βαθμό, τις ξένες επιταγές της καθιερωμένης πολιτικής, ή στρατιωτικής/πολιτικής εξάρτησης. Είναι κάτι πολύ πέρα από αυτό. Διότι η προϋπόθεση για μόνιμη επιτυχία δεν μπορεί παρά να είναι μια συνεχής πάλη ενάντια στην ιεραρχική δομική κυριαρχία του κεφαλαίου, για όσο καιρό διαρκεί αυτή, σε όλο τον κόσμο. Χωρίς την πάλη αυτή, ακόμα κι αν κατά καιρούς εκδιώκεται με επιτυχία η προηγούμενη πολιτική/στρατιωτική υπεροχή της ξένης δύναμης, αυτή η υπεροχή μπορεί να επανακάμψει στην επόμενη τροπή των γεγονότων και να εδραιωθεί με την παλαιά ή με μια νέα μορφή. Επομένως, η διεθνής αλληλεγγύη των καταπιεσμένων, απαιτεί την πλήρη συνειδητοποίηση και τη συνεπή τήρηση στην πράξη αυτών των ζωτικής σημασίας στρατηγικών αρχών προσανατολισμού.

Δεν είναι τυχαίο το ότι η αστική μορφή του εθνικισμού δεν μπορεί παρά να είναι σοβινιστική, πράγμα που συγχρόνως σημαίνει τον απαραίτητο αποκλεισμό του θεμιτού πατριωτισμού των άλλων εθνών. Διότι το κεφάλαιο ή επιτυγχάνει να εξουσιάζει –και εσωτερικά το εργατικό δυναμικό του, και εξωτερικά τα άλλα έθνη, με τα οποία πρέπει περιοδικά να έρχεται σε μείζονα σύγκρουση– ή αποτυγχάνει στην άσκηση του αόρατου ελέγχου του στον κοινωνικό μεταβολισμό, όπως αυστηρά καθορίζεται από τις επιταγές του συστήματός του. Το να μοιρασθεί ο έλεγχος της κοινωνικής αναπαραγωγής ανάμεσα στο κεφάλαιο και την εργασία είναι εξίσου παράλογο σαν σκέψη (του Θατσερικού συντηρητικού «λαϊκού καπιταλισμού» ή, εν προκειμένω, της πλήρως συμβιβαστικής φαντασίωσης «του τρίτου δρόμου» της σοσιαλδημοκρατίας) με τη συνεχώς προβαλλόμενη ιδέα μιας μελλοντικής παγκόσμιας κυβέρνησης, που λειτουργεί αρμονικά, υπό τις υπάρχουσες στην εποχή μας συνθήκες του παγκόσμιου ηγεμονικού ιμπεριαλισμού.

Ο ολόπλευρος ευεργετικός διεθνισμός, σαν συνέπεια βαθύτερων ιστορικών και δομικών αποφάσεων, είναι εντελώς ασύμβατος με τον απαραίτητο τρόπο λειτουργίας του

κεφαλαίου, το οποίο εξελίχθηκε στο πέρασμα της ιστορίας σαν ποικιλομορφία ιδιαίτερων κεφαλαίων που ρέπουν στην συγκρουσιακή αποκλειστικότητα και στην αρπαγή του μέγιστου εφικτού ιδίου οφέλους. Η υλική βάση αυτής της ασυμβατότητας, σε διεθνές επίπεδο, βρίσκεται στη βασική αδυναμία καθιέρωσης της ουσιαστικής ισότητας στο καπιταλιστικό σύστημα. Μόνο το επίσημο καμουφλάρισμα της ανισότητας σε ισότητα είναι αποδεκτό. Για να δώσω ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα, στις 13 Δεκεμβρίου 2003, η συζήτηση του προγραμματισμένου «Ευρωπαϊκού Συντάγματος» στις Βρυξέλλες τελείωσε με πλήρες αλαλούμ. Το διακυβευόμενο θέμα και σύγχυση προκαλούσε και αστείο ήταν. Έγιναν προσπάθειες να το μεταμφιέσουν σε θέμα υψίστης αρχής, που αφορά τάχα την ευγενή τήρηση της ισότητας.

Στην πραγματικότητα, η εντελώς υποκριτική υποστήριξη από τα κράτη-μέλη της αποκαλούμενης «αναλογικότητας της ψηφοφορίας», σαν απόδειξης προθέσεων σύμφωνων με την έννοια του δικαίου, δεν είχε καμία απολύτως σχέση με τη γνήσια ισότητα, ήταν μόνο μια κούφια τυπική μεταμφίεση του διαμετρικά αντίθετου αυτής της ισότητας. Διότι, εάν στην πραγματικότητα μπορούσε να αντιμετωπιστεί σοβαρά το θέμα της ισότητας, σε εκείνη την περίπτωση, σε κάθε έθνος μέλος της κάθε άλλο παρά ενωμένης Ευρωπαϊκής Ένωσης, θα έπρεπε να δοθεί μόνο μια ψήφος, αντί να κατανεμηθούν σε ελάχιστα από τα έθνη μέλη οι πολυσυζητημένες «27 ή 29» ψήφοι και σε όλα τα άλλα πολύ λιγότερες. Κατά συνέπεια, η δήθεν ισότητα, από την άποψη της «αναλογικότητας των δικαιωμάτων ψήφου», δεν είναι τίποτα περισσότερο από μια μασκαράτα για τη διατήρηση της υπάρχουσας εξόφθαλμης δυσαναλογίας των οικονομικών και κοινωνικών/πολιτικών δυνάμεων μεταξύ των κρατών μελών. Αυτές οι δυνάμεις, που είναι ενσαρκώσεις της βαθειά περιχαρακωμένης ουσιαστικής ανισότητας, δεν πρόκειται, οπωσδήποτε να αλλάξουν μέσα στο καθιερωμένο πλαίσιο της «Ένωσης», οποιοδήποτε παραπλανητικοί συμβιβασμοί κι αν πρόκειται να επιτευχθούν στο τέλος, συμβιβασμοί που αναμφισβήτητα θα υπάρξουν στο πολυσυζητημένο «Ευρωπαϊκό Σύνταγμα».

Και ενώ η πρακτική της διαχείρισης των προβλημάτων της κοινωνίας, βάσει της κούφιας επίσημης ισότητας, ακολουθείται θορυβωδώς, ως δεδηλωμένος αντικειμενικός στόχος της συνταγματικής ορθότητας, η θεσμική πρακτική του να τίθενται εκτός νόμου οι απεργίες αλληλεγγύης –ένα εξώφθαλμα αυταρχικό μέτρο σκανδαλώδους ανισότητας, που θεσπίστηκε στη Μεγάλη Βρετανία επί Margaret Thatcher και που διατηρείται από τους διαδόχους της Εργατικούς– μαζί με, αφενός τις συνεχείς επιθέσεις στα συνταξιοδοτικά δικαιώματα των εργαζομένων σε διάφορες χώρες, δικαιώματα που κατακτήθηκαν με θυσίες, και αφετέρου τον περιορισμό των παροχών κοινωνικής ασφάλισης, θεωρούνται απολύτως αποδεκτές καταστάσεις από τους κυβερνώντες την Ευρωπαϊκή «δημοκρατική κοινότητα».

Στην εποχή μας, η έννοια τοπικό/εθνικό γίνεται α ξεχώριστη από την έννοια παγκόσμιο/διεθνές, από την άποψη της τελικής αποδυνάμωσης, και όχι ενδυνάμωσης, της κυριαρχίας του κεφαλαίου πάνω στην εργασία, αντίθετα προς την προπαγάνδα με την οποία αυτοεξυπηρετείται η κεφαλαιοκρατική παγκοσμιοποίηση.

Ο σοσιαλιστικός διεθνισμός είναι αδιανόητος χωρίς τον πλήρη σεβασμό των επιδιώξεων των εργαζόμενων των άλλων εθνών. Μόνο εκείνος ο σεβασμός μπορεί να δημιουργήσει την αντικειμενική δυνατότητα θετικών, εμπνεόμενων από πνεύμα συνεργασίας ανταλλαγών. Από την πρώτη ακόμα διατύπωσή της, η μαρξιστική θεωρία επέμεινε ότι ένα έθνος, που εξουσιάζει άλλα έθνη, στερεί από τον εαυτό του την ίδια τη ελευθερία του: ένα γνωμικό, που ο Λένιν δεν έπαψε ποτέ να επαναλαμβάνει. Το ότι έτσι έχουν τα πράγματα δεν είναι δύσκολο να το δει κανείς. Διότι, οποιαδήποτε μορφή διακρατικής κυριαρχίας προϋποθέτει ένα αυστηρά ρυθμισμένο πλαίσιο κοινωνικής ανταλλαγής, μέσα στο οποίο η άσκηση του ελέγχου απαλλοτριώνεται από μια σχετική μειοψηφία. Ένα εθνικό κράτος, που είναι δομημένο κατά τρόπον ώστε να είναι σε θέση να εξουσιάζει άλλες εθνότητες, ή τις αποκαλούμενες «απομακρυσμένες» και «παραμεθόριες περιοχές», προϋποθέτει τη συνενοχή του πολιτικά ενεργού συνόλου των πολιτών του στην άσκηση της κυριαρχίας, κατά συνέπεια προκαλεί σύγχυση και αποδυναμώνει τις μάζες των εργαζομένων, στην προσπάθειά τους να επιδιώξουν τη δική τους χειραφέτηση και αυτοδιάθεση.

Κατά συνέπεια, η ριζοσπαστική άρνηση του μακροχρόνια επικρατούντος συστήματος των πιο άνομων διακρατικών σχέσεων είναι μια απολύτως αναπόφευκτη απαίτηση της σοσιαλιστικής θεωρίας. Παρέχει την εννοιολογική βάση του αμυντικού εθνικισμού. Εντούτοις, η απαραίτητη θετική εναλλακτική λύση, κόντρα στην καπιταλιστική κοινωνική τάξη πραγμάτων, δεν μπορεί να είναι αμυντική. Διότι όλες οι αμυντικές θέσεις πάσχουν από έσχατη αστάθεια, δεδομένου ότι ακόμη και η καλύτερη άμυνα είναι δυνατόν να υπερκερασθεί, κάτω από συνθήκες συμπυκνωμένης έντασης, αν αλλάξει κατάλληλα ο συσχετισμός δυνάμεων υπέρ του αντιπάλου.

Αυτό που απαιτείται από αυτή την άποψη, σαν απάντηση στη διεστραμμένη παγκοσμιοποίηση του κεφαλαίου, είναι η διατύπωση μιας βιώσιμης θετικής εναλλακτικής λύσης. Δηλαδή: μια διεθνής κοινωνική αναπαραγωγική τάξη, που καθιερώνεται και διοικείται στη βάση της γνήσιας ισότητας των πολυποίκιλων συστατικών της, τα οποία καθορίζονται όχι με τυπικούς αλλά με ουσιαστικούς, ευπροσδιόριστους από υλική και πολιτιστική άποψη όρους. Κατά συνέπεια, η στρατηγική του θετικού διεθνισμού σημαίνει την αντικατάσταση της πέρα για πέρα άνομης –και ανυπέρβλητα συγκρουσιακής– δομικής αρχής των αναπαραγωγικών «μικρόκοσμων» του κεφαλαίου (οι ειδικές παραγωγικές και διανεμητικές επιχειρήσεις, που αποτελούν τον περιεκτικό «μακρόκοσμο» του συστήματος) από μια συνολική συνεταιριστική εναλλακτική λύση.

Αν η καταστρεπτική πορεία του υπερεθνικού κεφαλαίου αφεθεί να κυριαρχήσει στις διεθνείς σχέσεις, δεν είναι δυνατόν ούτε καν να καταπραυνθεί μέσα από τη δράση των ιδιαίτερων εθνικών κυβερνήσεων. Διότι η συνεχής ύπαρξη των ανταγωνιστικών («μικρόκοσμων») και η υπαγωγή τους σε όλο και ευρύτερες δομές του ίδιου συγκρουσιακού τύπου (σαν τις γιγάντιες υπερεθνικές εταιρίες, έτσι που προκύπτουν μέσω της συγκέντρωσης και της συγκεντροποίησης του κεφαλαίου σήμερα), αναπαράγει αναπόφευκτα, αργά ή γρήγορα, προσωρινά κατευναστικές συγκρούσεις. Κατά συνέπεια, ο θετικός διεθνισμός αυτοκαθορίζεται ως η στρατηγική, που θα μας οδηγήσει στην υπέρβαση του κεφαλαίου ως τρόπου κοινωνικού μεταβολικού ελέγχου, με τη βοήθεια που θα προσφέρει για τη διάρθρωση και τον πλήρη συντονισμό μιας μη ιεραρχικής μορφής λήψης αποφάσεων σε υλικό/αναπαραγωγικό, καθώς επίσης και σε πολιτιστικό/πολιτικό επίπεδο. Με άλλα λόγια, με μια ποιοτικά διαφορετική μορφή λήψης αποφάσεων, στην οποία οι ζωτικής σημασίας λειτουργίες ελέγχου της κοινωνικής αναπαραγωγής μπορούν να μεταβιβαστούν θετικά στα μέλη των «μικρόκοσμων», και συγχρόνως, οι δραστηριότητες των τελευταίων μπορούν να εναρμονιστούν με κατάλληλο τρόπο πλήρως, ώστε να αγκαλιάσουν τα ευρύτερα δυνατά επίπεδα, μια και δεν θα σπαράσσονται από ασυμφιλίωτους ανταγωνισμούς.

Αυτό που πρέπει να τονισθεί εδώ είναι ότι όσο «η δραστηριότητα δεν καταμερίζεται εθελοντικά»¹⁶, αλλά, αντί γι' αυτό, ρυθμίζεται από κάποια μη συνειδητή, δήθεν φυσική, διαδικασία (που θεωρητικοποιείται από τους επιπόλαιους πρωτοπόρους του αστικής τάξης σαν ένα στην κυριολεξία φυσικό σύστημα, και επομένως αξεπέραστο για πάντα), με τη μορφή διεθνούς ανταγωνισμού και αντιπαράθεσης, χρειάζεται να υπάρχουν κοινωνικές δομές, ικανές να επιβάλουν στα άτομα έναν δομικό/ιεραρχικό (και όχι απλά λειτουργικό) καταμερισμό εργασίας. Οι θεμελιώδεις δομές ενός τέτοιου επιβεβλημένου ιεραρχικού καταμερισμού εργασίας είναι, φυσικά, οι ανταγωνιστικά αναμετρούμενες κοινωνικές τάξεις. Και αντιστρόφως, ακόμη και οι εν δυνάμει καταστρεπτικότεροι ανταγωνισμοί αναπαράγονται πάντα στο ευρύτερο δυνατό διεθνές επίπεδο, επειδή το κεφάλαιο δεν μπορεί να ενεργοποιήσει τους αναπαραγωγικούς «μικρόκοσμους» του κοινωνικού μεταβολισμού, χωρίς να τους υποτάξει στη δική του αυστηρή κατακόρυφη/ιεραρχική δομική αρχή ελέγχου.

Φυσικά, ο ίδιος συσχετισμός ισχύει, επίσης, και για τη θετική εναλλακτική λύση. Συνεπώς, ο απαραίτητος όρος για την ουσιαστική διευθέτηση (και όχι για προσωρινή αναβολή και διαχείριση) των συγκρούσεων και των ανταγωνισμών, μέσω του σοσιαλιστικού διεθνισμού, είναι η υιοθέτηση μιας πραγματικά δημοκρατικής/συνεταιριστικής δομικής αρχής στους ίδιους τους κοινωνικά αναπαραγωγικούς «μικρόκοσμους». Η εποικοδομητική αυτοδιαχείριση και ο «οριζόντιος συντονισμός» των συνεταιρισμένων παραγωγών σε παγκόσμια κλίμακα –σε αντιδιαστολή προς την επικρατούσα κατακόρυφη υποτέλειά τους σε μια ξένη δύναμη, που έχει τον έλεγχο– γίνεται πρωτίστως πιθανή μόνο σε μια τέτοια βάση¹⁷.

Από αυτή την άποψη, το θέμα της υλοποίησης της θετικής δυναμικής του σοσιαλιστικού διεθνισμού –πέρα από όλους τους σοβινιστικούς/εθνικιστικούς ανταγωνισμούς, έτσι όπως προέβλεψε πριν από 158 χρόνια ο Marx– δεν μπορούμε να το θίξουμε, χωρίς να αναφερθούμε στους αναπαραγωγικούς όρους μιας ριζοσπαστικά διαφορετικής κοινωνικής τάξης πραγμάτων. Πρέπει να θυμηθούμε, πάλι, τη σχέση ανάμεσα στη δυνατότητα και στον ρεαλισμό ως προς την υλοποίηση. Διότι, τα κοινά συμφέροντα όλων των εργαζόμενων μπορούν να υλοποιηθούν, όταν, στην προσπάθειά τους να απεγκλωβισθούν από τις επικίνδυνες αντιφάσεις της παρούσας δύσκολης κατάστασής τους, η πορεία τους προς μια νέα κοινωνική τάξη πραγμάτων γίνεται και απαραίτητη και βιώσιμη. Η επιτυχία εξαρτάται από την ωρίμανση ορισμένων συνθηκών, που μετατρέπουν μια ζωτικής σημασίας ανάγκη –και την ιδεολογική υπεράσπιση που τη δικαιώνει, η οποία θα μπορούσε να είχε υποδειχθεί με τέτοια μορφή νόμιμα, πριν πολλές δεκαετίες– σε αντικειμενική δυνατότητα μιας βιώσιμης κοινωνικής ανάπτυξης.

Αυτό που διακυβεύεται, επομένως, δεν είναι μια αφηρημένη θεωρητική αρχή, κι ούτε καν ένα συγκεκριμένο *desideratum*, όπως και αν το επιθυμεί κανείς. Αυτό που καθορίζει το αποτέλεσμα, σε τελική ανάλυση, είναι η θεμελιώδης διαφορά ανάμεσα στις αφηρημένες δυνατότητες (που καταδικάζονται σωστά από τον Hegel ως «κακό άπειρο»), ο αριθμός των οποίων μπορεί να πολλαπλασιάζεται απεριόριστα, χωρίς να πλησιάζει ούτε ένα βήμα πιο κοντά στον επιθυμητό στόχο, και στην αντικειμενική δυνατότητα μιας πραγματικής ανάπτυξης προς την υποστηριζόμενη κατεύθυνση.

Αυτό που διακυβεύεται, επομένως, δεν είναι μια αφηρημένη θεωρητική αρχή, κι ούτε καν ένα συγκεκριμένο *desideratum* (αίτημα), όπως και αν το επιθυμεί κανείς. Αυτό που καθορίζει το αποτέλεσμα, σε τελική ανάλυση, είναι η θεμελιώδης διαφορά ανάμεσα στις αφηρημένες δυνατότητες (που καταδικάζονται σωστά από τον Hegel ως «κακό άπειρο»), ο αριθμός των οποίων μπορεί να πολλαπλασιάζεται απεριόριστα, χωρίς να πλησιάζει ούτε ένα βήμα πιο κοντά στον επιθυμητό στόχο, και στην αντικειμενική δυνατότητα μιας πραγματικής ανάπτυξης προς την υποστηριζόμενη κατεύθυνση.

Βάση για την πραγματοποίηση, στο επίπεδο του εφικτού, των αντικειμενικών δυνατοτήτων της σοσιαλιστικής στρατηγικής, με τις βιώσιμες διεθνιστικές επιδιώξεις της, δεν μπορεί να είναι κάτι άλλο πέρα από τις ιστορικά εξελικτικές δυναμικές των παγκόσμιων μετασχηματισμών του καπιταλιστικού συστήματος. Σήμερα, αυτή η βάση είναι σημαντικά διαφορετική από ό,τι ήταν στη φάση πριν από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, και πολύ περισσότερο διαφορετική, αν την συγκρίνει κανείς με την εποχή του Μαρξ. Ζούμε, βεβαίως, στην εποχή της υπερεθνικής «παγκοσμιοποίησης» του συστήματος, αν και η αντίληψή μας για το πως εξελίσσονται τα πράγματα σήμερα δεν θα μπορούσε να είναι διαφορετικότερη από την αντίληψη εκείνων που υπερασπίζονται άκριτα την καθεστηκυία τάξη¹⁸. Οι τελευταίοι πρέπει πάντα να βρίσκουν μια «δικαιωνιζόμενη» διαχρονική εξήγηση για όλα, ακόμα κι όταν κάποια συμπτώματα οξείας κρίσης δεν μπορούν ούτε οι ίδιοι να τα αμφισβητήσουν.

Είναι χαρακτηριστικό το πώς ερμηνεύουν το σοβαρό πρόβλημα που έχουμε ήδη προαναφέρει, της προφανούς χρόνιας δομικής ανεργίας σε όλα τα μέρη του κόσμου. Δεν μπορούν να πουν ότι το πρόβλημα δεν υπάρχει, αλλά αναγκάζονται να το μετατρέψουν σε δήθεν πλεονέκτημα. Και το κάνουν αυτό, διαστρεβλώνοντας την έννοια της δομικής ανεργίας, ώστε να εννοείται ότι είναι μόνιμη, χωρίς όμως να δημιουργεί προβλήματα, επειδή είναι «μόνο δομική», από την άποψη ότι είναι μια αναπόφευκτη συνέπεια της παγκοσμίως ευεργετικής «προηγμένης τεχνολογίας». Υπό αυτήν τη μορφή, δεν είναι απάνθρωπη και καταστρεπτική εκδήλωση της επέκτασης του κεφαλαίου στην παρούσα φάση του συστήματός τους, ενός συστήματος αφόρητης ανάπτυξης, που θεραπεύεται μόνο με την καθιέρωση μιας βιώσιμης εναλλακτικής κοινωνικής αναπαραγωγικής τάξης πραγμάτων. Είναι απλά ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα της υπάρχουσας μη μετατρέψιμης («φυσικής») αναπαραγωγικής δομής, που έχει να κάνει με τα κατάλληλα ουδέτερα τεχνικά/οικονομικά τεχνάσματα της εξαπλούμενης «συμβιβαστικής μετατροπής της εργασίας σε ευκαιριακή».

Είναι εξίσου χαρακτηριστικό το ότι, όταν τίθεται το θέμα των τωρινών ιστορικών εξελίξεων σε παγκόσμια κλίμακα, που θα μπορούσαν κατ' αρχήν να αλλάξουν σημαντικά τις υπάρχουσες συνθήκες και το συσχετισμό δυνάμεων, οι ίδιοι άνθρωποι μιλούν, όπως ο παμπόνηρος έμπορος αλόγων σε μια ουγγρική παροιμία "*Ha akarom vemhes, ha akarom nem vemhes*" – δηλαδή «εάν με συμφέρει, η φοράδα είναι έγκυος, εάν όχι, δεν είναι». Με τον ίδιο τρόπο, οι προπαγανδιστές του συστήματος, όποτε συμβαίνει να τους είναι αυτό ενοχλητικό, ξεχνούν ξαφνικά το αγαπημένο τους νεραϊδοπαραμύθι της «παγκοσμιοποίησης», που όλα τα δικαιώνει. Ξεχνώντας την επισφαλή και δυσχερή θέση της συντριπτικής πλειοψηφίας της ανθρωπότητας, σαν αποτέλεσμα της άδικης κυριαρχίας μιας δράκας «προηγμένων κεφαλαιοκρατικών» χωρών πάνω στον υπόλοιπο κόσμο, αποφασίζουν αυθαίρετα ότι οι εργαζόμενοι των «προηγμένων» χωρών δεν θα υιοθετήσουν ποτέ μια ριζοσπαστική κριτική στάση σε σχέση με το δικό τους σύστημα. Κατά συνέπεια, σ' αυτό το θέμα δεν μπορεί να υπάρξει καμία αλλαγή μέσω της παγκοσμιοποίησης. Ο σοσιαλδημοκρατικός συμβιβασμός υποτίθεται ότι παραμένει στο πλευρό μας μέχρι τέλους, ακόμα κι αν τα προνόμια, που τον στηρίζουν σε κάποιες χώρες, τα αρνούνται κατηγορηματικά στα δισεκατομμύρια «τους φουκαράδες της γης».

Στην πραγματικότητα, τίποτα δεν θα μπορούσε να είναι πιο απατηλό και χυδαίο μεροληπτικό στους ισχυρισμούς περί δήθεν ιδεολογικής ουδετερότητας, από το να υποστηρίζει κανείς τη νοοτροπία του εμπόρου αλόγων της παροιμίας. Διότι η ριζοσπαστική δυναμική της εργασίας, ως εναλλακτικής στο κεφάλαιο λύσης εξουσίας –επίσης όσον αφορά στην αντικειμενικά εφικτή δύναμή της να θεσπίσει ένα ποιοτικά διαφορετικό σύστημα διακρατικών σχέσεων– «μπορεί να κριθεί μόνο με όρους του δικού της πλαισίου αναφοράς» –δηλαδή το πλήρως αναπτυγμένο παγκόσμιο σύστημα του κεφαλαίου– και όχι στο περιορισμένο επίπεδο ελάχιστων προνομιάων

και εκμεταλλευτικών «προηγμένων κεφαλαιοκρατικών κοινωνιών»¹⁹. Συνεπώς, ή θα έπρεπε κανείς να παραδεχτεί ανοιχτά ότι η πολύ-προπαγανδισμένη διαδικασία «της παγκοσμιοποίησης» είναι μια μεροληπτική συντηρητική ιστοριούλα, μια έννοια που χρησιμοποιείται μόνο όταν ταιριάζει με την οπισθοδρομική ιδεολογική βόλεψη κάποιων (όπως ακριβώς συμβαίνει σήμερα σε αμέτρητες περιπτώσεις) ή θα έπρεπε να αφήσει ανοικτό το θέμα των ενδεχόμενων ιστορικών εξελίξεων στο ζήτημα της εναλλακτικής, ως προς την καπιταλιστική κοινωνική μεταβολική τάξη πραγμάτων, λύσης της εργατικής εξουσίας. Γιατί είναι εξίσου τραγελαφικό το να προβάλλεται η παγκόσμια διάδοση των ευνοϊκών υλικών όρων της χούφτας των ιδιαίτερα προνομιούχων κεφαλαιοκρατικών χωρών – που στην πραγματικότητα, για να διατηρήσουν τα προνόμιά τους, πρέπει να στηριχθούν γερά στην αδιάκοπη δομική εξάρτηση και τη δυστυχία των άλλων, που τους εξασφαλίζεται, μέσω του επικρατούντος σήμερα διαφορικού ποσοστού εκμετάλλευσης, με το να υποθέτουμε ότι πιθανές αλλαγές, που έχουν δυσμενείς επιπτώσεις στην εργασία στις κυρίαρχες καπιταλιστικές χώρες, δεν μπορούν να συμβούν καθόλου, ή εάν συμβούν, δεν πειράζουν.

Είναι αρκετά παράλογο να πει κανείς, ή απλά να υπονοήσει, ότι ο,τιδήποτε και να συμβεί στο βιοτικό επίπεδο των εργαζομένων στις καπιταλιστικά προηγμένες χώρες, στις συνθήκες των δομικών κρίσεων του κεφαλαίου και των επιθέσεων που δέχεται σαν συνέπεια των κρίσεων, μέσω της νομοτελειακής πτώσης του μέσου ποσοστού εκμετάλλευσης σε παγκόσμια κλίμακα, αυτό δεν πρόκειται να αλλάξει στο παραμικρό τη συμπεριφορά του ανταγωνιστή της ηγεμονίας του κεφαλαίου από την παρούσα στάση του παραίτησης ή βολέματος, σε μια άλλη στάση, που θα χαρακτηρίζεται από ένα εν δυνάμει μαχητικό πνεύμα.

Η διεθνής αλληλεγγύη, μέσω της οποίας μπορούν να πραγματοποιηθούν οι απαιτούμενες αλλαγές, δεν είναι ένα αφηρημένο ιδεολογικό αξίωμα. Στηρίζεται υλικά στις εξελισσόμενες συνθήκες –και τις αντιφάσεις– της σύγχρονης ιστορικής ανάπτυξης, που έχουν βαθειά επίδραση στο σύνολο της εργασίας, ακόμη και στις καπιταλιστικά πιο προνομιούχες χώρες. Το να θίγει κανείς το ζήτημα της διεθνούς αλληλεγγύης δεν μπορεί σήμερα να θεωρηθεί ως ιδεαλιστική ηθική προσταγή, που απευθύνεται στις πολιτικοποιημένες ομάδες εργαζομένων. «Δεν θα μπορούσε να καθοριστεί απλά ως “επέμβαση της συνείδησης επάνω στη συνείδηση”, παρόλο που η κατάλληλη ανασύνθεση της κοινωνικής συνείδησης είναι, φυσικά, ένα αναπόσπαστο τμήμα της γενικής διαδικασίας. Η διεθνής αλληλεγγύη είναι η απαραίτητη απάντηση στην αντικειμενική πρόκληση, που θέτει παγκόσμια η διάρθρωση και ολοκλήρωση του κεφαλαίου, το οποίο, κατά τη διάρκεια των εξελίξεων του 20ού αιώνα (και ιδιαίτερα στις τελευταίες δεκαετίες) απέκτησε μια αποτελεσματικότερη υπερεθνική διάσταση ενάντια στο εργατικό δυναμικό του.

Συγχρόνως, η διεθνής αλληλεγγύη είναι μια απάντηση, που έχει γίνει όχι μόνο αναγκαία απαραίτητη, αλλά και υλικά εφικτή, λόγω των πανομοιότυπων υλικών δο-

μών της υπερεθνικής διάρθρωσης του κεφαλαίου που –ελλείψει της διεθνούς αλληλεγγύης– μπορούν εύκολα και με μεγάλη αποτελεσματικότητα να χρησιμοποιηθούν ενάντια στους εργαζόμενους [...] Αναμφίβολα, αυτό που μπορούμε να αναγνωρίσουμε εδώ είναι μια δυνατότητα που δεν μπορεί να μετατραπεί σε πραγματικότητα, χωρίς την ανάπτυξη του απαραίτητου οργανωτικού πλαισίου της διεθνούς αλληλεγγύης της εργατικής τάξης. Κι όμως, αυτή είναι μια δυνατότητα που υποστηρίζεται από τις ίδιες τις υλικές δομές, οι οποίες διευκολύνουν αντικειμενικά τις απαραίτητες αντιδράσεις στην “προσεκτικά ελεγχόμενη και συντονισμένη”²¹⁾ κυριαρχία του κεφαλαίου πάνω στην εργασία στην παρούσα κρίσιμη φάση της ιστορίας”²¹⁾.

Να πώς συγκλίνουν οι εθνικές και διεθνείς διαστάσεις της χειραφέτησης. Το κεφάλαιο, κάτω από την πίεση της δομικής του κρίσης, αναγκάζεται τώρα να πάρει πίσω ακόμη και εκείνες τις παραχωρήσεις, που μπορούσε να παρέχει στις μεταπολεμικές δεκαετίες της Κεϋνσιανής επέκτασης σε περιορισμένους τομείς της εργασίας. Δεν είναι δυνατό να αντιστρέψει κανείς αυτές τις εξελίξεις με μια νοσταλγική υπεράσπιση των ιδιαίτερων προνομίων που αποκτήθηκαν στη Βόρεια Αμερική και στην Δυτική Ευρώπη, στη «χρυσή εποχή» της μεταπολεμικής ανάπτυξης: απλά το κεφάλαιο δεν μπορεί να τους αντέξει οικονομικά. Χρειάζεται όλους τους διαθέσιμους πόρους για ακόμα πιο παράλογες και, ενδεχομένως καταστροφικές, στρατιωτικές περιπέτειες και για να διατηρήσει το σύστημά του της όλο και πιο σπάταλης παραγωγής, που κυριαρχεί στην κοινωνία.

Σήμερα, δεν μπορούμε να υποθέσουμε ότι θα ικανοποιηθούν ούτε καν τα πιο περιορισμένα αιτήματα της εργατικής τάξης, με δεδομένο τον δυσβάστακτο αντίκτυπο που θα είχε μια τέτοια ικανοποίηση στο δομικά διαταραγμένο παγκόσμιο σύστημα. Στην εποχή μας, η έννοια τοπικό/εθνικό γίνεται α ξεχώριστη από την έννοια παγκόσμιο/διεθνές από την άποψη της τελικής αποδυνάμωσης (και όχι ενδυνάμωσης) της κυριαρχίας του κεφαλαίου πάνω στην εργασία, αντίθετα προς την προπαγάνδα με την οποία αυτοεξυπηρετείται η κεφαλαιουκρατική παγκοσμιοποίηση. Κάτω από αυτές τις περιστάσεις, η αποτυχία στην υλοποίηση έστω και μερικών μέτρων προοδευτικών στόχων (όχι μόνο στον οικονομικό τομέα, αλλά και στην πολιτική – όπως παρουσιάζεται, παραδείγματος χάριν, από τα αυταρχικά μέτρα του Βρετανικού “New Labour”) και η συνεχής διάβρωση αυτού που αναγνωρίστηκε κάποτε ως ο αυτό-αναγορευόμενος «raison d’être» (λόγος ύπαρξης) του καπιταλιστικού συστήματος, απαιτούν την καθιέρωση μιας ριζικά διαφορετικής κοινωνικής τάξης πραγμάτων.

Μετάφραση από τα Αγγλικά: Θεοπίστη Πάντου

Σημειώσεις

1. Hegel's *Philosophy of Right*, μετάφρ. T. M. Knox, Clarendon Press, Οξφόρδη, 1942, σ. 212.
2. Σε ένα δηκτικό σχόλιο πάνω στις απόψεις του Kant, ο Hegel επέμεινε ότι «η Διαφθορά

στα έθνη θα είναι προϊόν παρατεταμένης, αφημένης στην τύχη της, "διαρκούς" ειρήνης». Αυτό-
 θι, σ. 210.

3. Αυτόθι, σ. 212.

4. Renato Constantino, «Time Warp» (χρονική στρέβλωση), *Δελτίο της Μανίλα*, 16 Ιουνίου, 1996.

5. - * "μια αφηρημένη παρουσίαση του θέματος του εθνικισμού γενικά είναι εντελώς άχρη-
 στη. Πρέπει απαραίτητως να γίνει μια διάκριση μεταξύ του εθνικισμού ενός έθνους καταπιεστών
 και του εθνικισμού ενός καταπιεσμένου έθνους". Στο: «Το θέμα των εθνοτήτων ή "της αυτονό-
 μησης"», Λένιν. *Collected Works*, τομ. 36, σ. 607, Επιπλέον, ο Λένιν υιοθέτησε τη γενική αρχή,
 που διατυπώθηκε από τον Marx στην *Κριτική του προγράμματος της Gotha*, σύμφωνα με την
 οποία ο μόνος τρόπος να επανορθωθούν οι παραβιάσεις της ισότητας είναι η δημιουργία "άνισης
 ισότητας", δηλαδή: να ευνοηθούν οι μειονεκτούντες (αδικημένοι). Όπως το είχε θέσει ο Λένιν:
 «είναι προτιμότερο να υπερβάλλει κανείς σε παραχωρήσεις και ηπιότητα προς τις εθνικές μειο-
 νότητες, παρά να υπολείπεται. Γι' αυτό, σε αυτήν την περίπτωση, το θεμελιώδες ενδιαφέρον της
 προλεταριακής αλληλεγγύης, και συνεπώς της προλεταριακής πάλης των τάξεων, απαιτεί να μην
 υιοθετούμε ποτέ μια τυπική στάση απέναντι στο εθνικό ζήτημα, αλλά πάντα να παίρνουμε υπό-
 ψη τη συγκεκριμένη τοποθέτηση των προλετάρων των καταπιεσμένων (ή μικρών) εθνών έναντι
 του έθνους-καταπιεστή (ή του μεγάλου έθνους)», στο ίδιο, σ. 609.

6. «Un entretien avec Renato Constantino». *Le Monde*, 8 Φεβρουαρίου, 1994.

7. Λένιν, ό.π., σ. 606.

8. Στο ίδιο, σ. 610.

9. Στο ίδιο, σ. 608.

10. Δείτε το σχολιασμό μου γι' αυτά τα προβλήματα στο «The dramatic reappearance of the
 national question», («η δραματική επανεμφάνιση του εθνικού ζητήματος»), μέρος ενός άρθρου με
 τίτλο «Socialismo hoy dia» που γράφτηκε το Δεκέμβριο του 1989 - Ιανουάριο 1990 για μια έρευ-
 να του τριμηνιαίου περιοδικού της Βενεζουέλας *El ojo del huracan* και δημοσιεύτηκε στο τεύχος
 Φεβρουαρίου/Μαρτίου/Απριλίου του 1990. Αναδημοσιεύτηκε στα αγγλικά, στο τέταρτο μέρος
 του βιβλίου *Beyond Capital* (*Πέρα από το κεφάλαιο*), σσ. 965-976.

11. Julian V. Bromlei, "Ethnic Relations and Perestroika", *Perestroika Annual*, Futura/Macdonald,
 Λονδίνο 1989, τόμ. 2., σ. 119. Ο Julian V. Bromlei ήταν τότε «Πρόεδρος του Διυπηρεσιακού Επι-
 στημονικού Συμβουλίου σε Μελέτες Εθνικών Διαδικασιών του Προεδρείου της Ακαδημία των
 Επιστημών της ΕΣΣΔ».

12. Engels, *Letter to August Bebel* (επιστολή στον Αύγουστο Bebel), 18-28 Μαρτίου 1875.

13. Rosa Λουξεμβούργο, *Junius Pamphlet*, A Young Socialist Publication, Colombo 1967, σ. 54.

14. Marx και Engels, *Collected Works*, τόμ. 5., σ. 73.

15. Δείτε Marx, *Επιστολή στον Engels*, 8 Οκτωβρίου, 1858.

16. K. Marx, *Η Γερμανική Ιδεολογία*, MECW, τόμ. 5, σ. 45.

17. Για μια πληρέστερη συζήτηση αυτών των προβλημάτων, δείτε το *Beyond Capital* (*Πέρα
 από το Κεφάλαιο*), κεφάλαιο 5.1: "Transnational Capital and National States" («Διεθνικό Κεφάλαιο
 και Εθνικά Κράτη»), σσ. 152-170.

18. Οι αναγνώστες του *The Power of Ideology* (*Η δύναμη της Ιδεολογίας*) θα βρουν τις δια-
 φορές να υποδεικνύονται σε όλο το βιβλίο.

19. Πρώτη έκδοση του *The Power of Ideology*, Harvester / Wheatsheaf, Λονδίνο, και Πανεπι-
 στημιακός Τύπος της Νέας Υόρκης, Νέα Υόρκη, 1989, σ. 373.

20. Αναφορά στα λεγόμενα ενός προηγούμενου προϊστάμενου της General Motors, που ανα-
 φέρεται στον Harry Magdoff, *Imperialism: From the Colonia Age to the Present*, Monthly Review Press,
 Νέα Υόρκη 1978, σ. 180.

21. *The Power of Ideology*, σσ. 376 και 380.